

Dr hab. Brygida Gasztold, Prof. PK

Wydział Humanistyczny

Politechnika Koszalińska

Recenzja rozprawy doktorskiej

Tytuł: *In Search of Identity and Spirituality in the Fiction of American Jewish Female Authors at the Turn of the 21st Century*

Autor: mgr Dorota Mikułka

Promotor: prof. dr hab. Lucyna Aleksandrowicz-Pędich

Przedłożona mi do recenzji rozprawa doktorska przygotowana przez Panią mgr Dorotę Mikułkę jest opracowaniem, które należy ocenić zdecydowanie pozytywnie. Rozprawa zawiera obszerną i pogłębioną analizę wybranych powieści współczesnych pisarek amerykańskich pochodzenia żydowskiego, która łączy własne przemyślenia Autorki z opiniami badaczy tematyki tożsamości etnicznej, duchowości, religii, gender i żydowskości. Autorka dokonała celowego wyboru zawężając swoją dyskusję do autorek kobiecych i tym samym wyznacza kategoryzację pracy. Swoim zakresem rozprawa obejmuje literaturę pisarek, które debiutowały po roku 1980-tym i należą do trzeciego lub czwartego pokolenia amerykańskich Żydów.

Przedstawiona do recenzji praca jest obszerna i liczy 354 strony. Składa się ze wstępu, trzech kompletnych rozdziałów wraz z licznymi podrozdziałami i zakończenia. Rozdział pierwszy i drugi systematyzują i porządkują wiedzę zastaną; pierwszy omawia pozycję kobiety w amerykańskiej diasporze żydowskiej poprzez pryzmat różnych odłamów judaizmu, a drugi prezentuje chronologiczny przegląd twórczości najważniejszych pisarek amerykańskich pochodzenia żydowskiego od XX do początku XXI wieku. Trzeci rozdział natomiast jest analityczny i przy pomocy narzędzi badawczych należących do współczesnego kulturoznawstwa i literaturoznawstwa analizuje wybrane teksty literackie, badając w jaki sposób stosunek do Judaizmu czy duchowości wpływa na konstrukcję tożsamości bohaterek.

W niniejszej recenzji poddano ocenie następujące aspekty przedłożonej rozprawy: znaczenie problematyki podjętej w recenzowanej rozprawie, metodykę badawczą, strukturę rozprawy i ocenę merytoryczną, wykorzystaną literaturę i stronę warsztatową.

Znaczenie problematyki podjętej w recenzowanej rozprawie:

Trzeba zaznaczyć, iż podjęty przez Autorkę temat jest aktualny i istotny dla badań literaturoznawczych, jak i społeczno-kulturowych. W tytule rozprawy: „W poszukiwaniu tożsamości i duchowości w amerykańsko-żydowskiej prozie kobiecej z przełomu XX-go i XXI-go wieku” zawierają się kluczowe zagadnienia, które Autorka podejmuje w swojej dyskusji. Tworzenie się diaspory żydowskiej w Ameryce, podziały w obrębie judaizmu na nurty o zróżnicowanym stopniu wierności talmudowi w życiu codziennym, zmieniająca się rola kobiet w judaizmie jako echo ruchów feministycznych oraz literackie przykłady zmagania się bohaterek pomiędzy Scyllą esencjonalizmu, a Charybdą konstruktywizmu w poszukiwaniu własnej tożsamości. Zagadnienie tożsamości wydaje się jednym z głównych motywów poszukiwań współczesnej myśli humanistycznej, ale dla Żydów żyjących w diasporach była i jest to zawsze kwestia kluczowa, decydująca o przetrwaniu lub nie ich odrębności kulturowej. Recenzowana dysertacja wpisuje się w tę dyskusję i uaktualnia ją poprzez odniesienia do najnowszych przykładów amerykańskiej literatury pięknej. Natomiast perspektywa kobieca pozwala Autorce na zwrócenie uwagi na to co domowe i prywatne, na to co wymyka się stereotypom i wzorom stworzonym przez patriarchalny porządek świata.

Metodyka badawcza:

Recenzowana dysertacja plasuje się w nurcie badań interdyscyplinarnych, nawiązując dialog pomiędzy perspektywą historyczną, kulturoznawczą i literaturoznawczą. Na przykład, Autorka wykorzystuje badania znanego historyka amerykańskich Żydów Jonathana Sarny i socjologa Sylwii Barack Fishman, przytacza „prawo trzeciego pokolenia” Marcusa Lee Hansena i fragmenty biblijne, cytuje dane statystyczne Pew Research Center, literackie opracowania krytyczne i wywiady z autorkami omawianych utworów. Ta wielorakość źródeł odzwierciedla rozległą wiedzę Autorki i umiejętność posługiwania się zróżnicowanymi narzędziami badawczymi, a także pozwala na poszerzony komentarz krytyczny na temat wybranych tekstów literackich. Uzupełnienie analizy literackiej o panoramiczny kontekst historyczno-kulturowy niewątpliwie pozytywnie wzbogaciło wachlarz interpretacyjny badaczki.

Doktorantka w swojej dysertacji stawia tezę, że współczesna powieść amerykańska autorstwa pisarek pochodzenia żydowskiego „odzwierciedla przemiany związane z ewoluowaniem religii judaistycznej w kierunku uznania autonomii kobiet oraz zjawiska związane ze współczesnym poszukiwaniem duchowości, które prowadzą do powrotu do rygorystycznie respektowanej tradycji religijnej, całkowitego odrzucenia lub reformowania w świetle osiągnięć ruchów feministycznych” (351). Po lekturze rozprawy mogę stwierdzić, że teza ta została w pełni udowodniona. Przedstawiona dysertacja przekonująco argumentuje, że poszukiwanie tożsamości i duchowości przez bohaterki omawianych utworów jest procesem wielotorowym i zróżnicowanym, a elementem wspólnym tych doświadczeń jest nieodmiennie konfrontacja z judaizmem.

Struktura rozprawy i ocena merytoryczna:

Wstęp do recenzowanej dysertacji zawiera wszystkie istotne elementy: uzasadnienie wyboru tematyki pracy, założenia metodyczne, opis struktury pracy i jasno postawioną tezę.

Rozdział I

Rozdział pierwszy stanowi dobre kompendium na temat przemian, jakie przechodził i nadal przechodzi judaizm w Stanach Zjednoczonych od VXII wieku do XX wieku, od nurtu reformowanego i konserwatywnego, poprzez rekonstrukcjonistyczny do ortodoksyjnego. Zmiany te obejmują nie tylko charakterystyczne cechy różnych odłamów tej religii, ale, jak trafnie zauważa Autorka, są też odbiciem doświadczeń różnych grup imigrantów żydowskich przybywających do Ameryki. Porównanie wyodrębnionych wersji judaizmu w Ameryce zostało przeprowadzone poprzez pryzmat wielorakich doświadczeń żydowskich imigrantek, wśród których można wyróżnić konfrontację z Nowym Światem, zachowanie odrębności kulturowej w procesie asymilacji i akulturacji oraz próby zdefiniowania własnej tożsamości w ramach judaizmu, jakkolwiek byśmy go definiowali. Rozdział ten kończą rozważania na temat wpływu feminizmu amerykańskiego na pozycję kobiety w judaizmie, co wydaje się niezbędnym elementem dyskusji zważywszy na to, że wiele wpływowych działaczek feministycznych lat 1960-1970 ma pochodzenie żydowskie. Zestawienie feminizmu i żydowskości jest ważne, gdyż często pojawiało się na forum dyskusyjnym działaczek ruchów kobiecych tego okresu, niejednokrotnie będąc punktem zapalnym w relacjach pomiędzy kobietami reprezentującymi różne grupy etniczne Ameryki.

Rozdział II

Rozdział drugi przedstawia chronologiczny i tematyczny rozwój pisarstwa amerykańskich autorek pochodzenia żydowskiego XX i początku XXI wieku. Przedstawienie reprezentantów, obok kobiet wspomniani są też pisarze, tego okresu poprzedza próba definicji literatury amerykańsko żydowskiej, która właściwie tylko potwierdza uznaną tezę, że jej wiele składowych elementów jest do tego stopnia niejednoznacznych, iż wymykają się finalnemu rozstrzygnięciu. Przywołując i zestawiając wiodące teorie traktujące o specyfice literatury amerykańsko żydowskiej autorstwa m.in. Hany Wirth-Nesher i Michaela P. Kramera Doktorantka wykazała się dobrą znajomością tematu. Dalsza część pracy poświęcona jest konkretnym pisarkom i ich utworom, które zostały podzielone ze względu na przynależność do kolejnego pokolenia imigrantów. W ten chronologiczny sposób Autorka wyróżnia trzy główne wątki w ich pisarstwie: pierwsze pokolenie koncentruje się na doświadczeniu emigracji, drugie na wyzwaniach asymilacji i akulturacji w obliczu chęci zachowania odrębności kulturowej, a trzecie, zastanawiając się nad swoją tożsamością, często odrzuca zdobycze sekularyzmu i wraca, według trafnie przywołanego przez Autorkę prawa Hansena, do religijnych „korzeni.” Ta ostatnia grupa, która będzie poddana głębszej analizie w następnym rozdziale, jest obszernie i w sposób przemyślany przedstawiona. Strategia ta zapewnia płynne przejście pomiędzy rozdziałami i pozwala śledzić tok myślowy Autorki. Mimo, że ta część pracy, jak i poprzednia, mają charakter typowo deskrypcyjny, należy podkreślić dobre przygotowanie Doktorantki do dyskusji, co pozwala na rzetelne wnioskowanie.

Rozdział III

Ostatni trzeci rozdział należy uznać za najistotniejszy z punktu widzenia tematu pracy, a także najbardziej twórczy z perspektywy autora i czytelnika. Oparty jest na tekstach literackich, które ukazały się drukiem w latach 1980-2005 i prezentują literaturę trzeciego pokolenia pisarek amerykańskich pochodzenia żydowskiego. Do analizy wybrano dziewięć utworów następujących autorek: Nessy Rapoport, Anne Roiphe, Rebeki Goldstein, Pearl Abraham, Allegry Goodman i Tovy Mirvis. Wybór tekstów należy uznać za trafny, gdyż są to autorki uznane przez krytykę i popularne, które na stałe trafiły do kanonu współczesnej literatury amerykańsko-żydowskiej. Wśród poruszonych i zaprezentowanych w tej części zagadnień znalazły się rozważania na temat kondycji współczesnej diaspory żydowskiej w Stanach Zjednoczonych, jej wewnętrznej hierarchii i skomplikowanych relacji pomiędzy jej członkami reprezentującymi różne opcje światopoglądowe i odłamy judaizmu. Chęć sprostania wyzwaniom współczesnego społeczeństwa przy jednoczesnym kultywowaniu tradycyjnej religijności zmusza bohaterki omawianych powieści do poszukiwania postaw,

które pogodzą często sprzeczne imperatywy. Autorka dysertacji wyróżnia trzy takie stanowiska wobec judaizmu: wewnętrzną transformację religii przywołującą zdobycze feminizmu, powrót do ortodoksyjnego judaizmu lub całkowite odrzucenie judaizmu. Należy uznać, że te trzy stanowiska są trafnie rozpoznane, ale też wskazują na szerszy kontekst zmieniającego się świata w którym kobiety, nie tylko pochodzenia żydowskiego, poszukują równowagi pomiędzy wolnością jednostki i chęcią przynależności do grupy, pomiędzy rozwojem duchowości i zdobyczami nowoczesnego świata. Niemniej interesujące rozważania w tej części pracy dotyczą coraz częstszego motywu powieściowego, który przedstawia wykształcone i zasymilowane bohaterki rezygnujące z dóbr współczesnego świata na rzecz ortodoksyjnego judaizmu. Autorka trafnie zauważa, że amerykańscy Żydzi to grupa bardzo niejednorodna i stąd wymykająca się rozstrzygającym osądom. Prześledzenie praktyk kulturowych związanych z ewolucją miejsca kobiety w judaizmie jest trafnie pokazane w dyskusji Doktorantki.

We wnioskach końcowych Autorka podsumowała swoją dyskusję i nakreśliła możliwe kierunki dalszych badań w tej tematyce, co niewątpliwie świadczy o jej dojrzałości naukowej. Struktura pracy jest logiczna i spójna i pozostaje w związku z postawioną tezą badawczą.

Wykorzystana literatura:

Doktorantka wykorzystała ponad 550 naukowych pozycji bibliograficznych, co świadczy o umiejętności wyszukiwania, selekcji i porządkowania przez Autorkę bogatej i różnorodnej literatury przedmiotu. Publikacje wydane w ostatnich latach stanowią większość całości zebranej bibliografii, co przy współczesnej wysokiej dynamice obiegu wiedzy jest wynikiem bardzo korzystnym. Liczne odwołania do najnowszych badań w podjętej tematyce świadczą o dobrej znajomości tematu przez Doktorantkę. Pod względem jakościowym literatura jest dobrana prawidłowo i zasługuje na ocenę pozytywną.

Strona warsztatowa:

Od strony językowej i formalnej dysertację doktorską można uznać za poprawną. Recenzowana praca dowodzi, że Doktorantka posiadała umiejętność formułowania myśli i przekazywania ich w postaci syntetycznej. Także strona redakcyjna pracy i stosowanie zasad dla odsyłaczy bibliograficznych są bez zarzutów. Praca napisana jest starannie, bez błędów natury edytorskiej. Jak wynika z powyższych wniosków tekst rozprawy, postrzegany z perspektywy całości, dowodzi opanowania przez Doktorantkę techniki pisania prac naukowych oraz umiejętności posługiwania się językiem dyskursu naukowego. Praca

napisana została w języku angielskim, co może przyczynić się do wykorzystania wniosków Jej badań w anglojęzycznych kręgach naukowych.

Pod względem merytorycznym i warsztatowym praca zasługuje na ocenę pozytywną.

Uwagi:

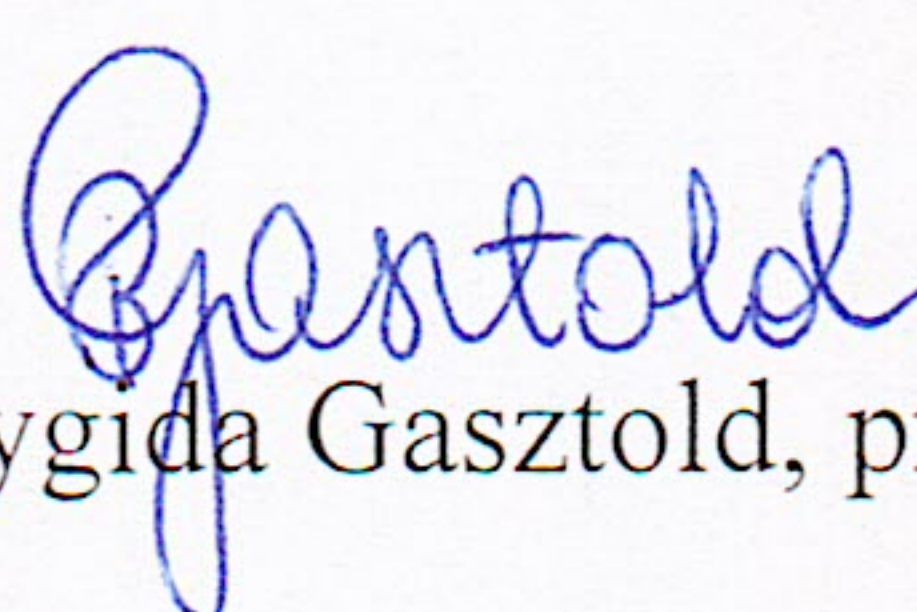
- Zwróciłabym uwagę na proporcje pomiędzy częścią opisową, a analityczną. W związku z tym, iż Autorka przyjmuje społeczno-kulturową perspektywę w swojej analizie pierwsze dwa rozdziały (158 stron) są głównie opisaniem zastanego stanu badań z małym polem do popisu dla oryginalnych i nowatorskich przemyśleń autorskich, które znajdują ujście dopiero w bardziej twórczym rozdziale trzecim (113 stron). Dla pracy, której tytuł sugeruje oparcie na tekstach literackich, wydaje się odczuć pewien niedosyt typowo literaturoznawczej analizy tekstów, która wzięłaby pod lupę takie elementy jak retorykę, czy struktury narracyjne. We wnioskach Autorka odnosi się hasłowo do tych kwestii, zauważając ich istnienie, a ciekawiej byłoby pochylić się dłużej nad pytaniem dlaczego występują w tej właśnie formie. Mam na myśli, np. dominację realizmu, jako konwencji literackiej przy jednoczesnym braku zainteresowania eksperymentami z formą i językiem, w porównaniu na przykład do pisarek o pochodzeniu rdzennym, czy współczesnych im pisarzy amerykańsko żydowskich, jak wspomniany przez Doktorantkę Jonathan Safran Foer. Podobnie można prześledzić jak zmienia się znaczenie i odbiór tekstu przy zmianie narratora z trzecioosobowego (*Kaaterskill Falls* Allegry Goodman) na pierwszoosobowego (*Paradise Park* Allegry Goodman) lub zbiorowego (*The Ladies Auxiliary* Tovy Mirvis).
- Znaczenie epistolarnej konwencji powieści Anne Roiphe pt. *Lovingkindness* zostało wspomniana jedynie skrótowo w rozdziale trzecim (strony 245-6, 249-250) i w formie krótkiego paragrafu we wnioskach (str.353), a można by zadać pytanie jaki wpływ ten szczególnie sposób prowadzenia dialogu pomiędzy bohaterami ma na ich wzajemne relacje i podejmowane decyzje (mam na myśli takie elementy, jak kompozycja, język, tytułatura, czas narracji), a jak to się zmienia, gdy bohaterowie stają naprzeciw siebie.
- Rozdział trzeci zawiera elementy dyskusji naukowej i wyciągane wnioski są w większości poprawne, ale można odczuć pewien niedosyt w kwestii formułowania przez Doktorantkę krytycznych myśli, gdyż w większości przypadków zgadza się z przywoływanymi opiniami i nie próbuje z nimi polemizować.

Konkluzja końcowa:

Recenzowana praca wykazuje wiedzę teoretyczną Doktorantki i potwierdza Jej umiejętności w zakresie samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Wybrany temat jest aktualny, ale mało eksplorowany wśród polskich naukowców stąd praca ta będzie cennym wkładem w polską myśl humanistyczną. Solidne ramy metodologiczne i spójny wywód naukowy sprawiają, że praca jest uporządkowana i przejrzysta. Przedstawione w niniejszej recenzji uwagi krytyczne mają w głównej mierze charakter polemiczny i nie obniżają w znaczący sposób pozytywnej oceny całej pracy.

Stwierdzam jednoznacznie, że recenzowana praca pani mgr Doroty Mikułki pt. *In Search of Identity and Spirituality in the Fiction of American Jewish Female Authors at the Turn of the 21st Century* spełnia wymogi stawiane rozprawom doktorskim przez Ustawę o Stopniach i Tytule Naukowym obowiązującą aktualnie w Polsce (art. 13, ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki, Dz. U. z 2003 r., nr 65, poz. 595 z późn. zm.) i wnoszę o dopuszczenie mgr Doroty Mikułki do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Koszalin, dnia 9 grudnia 2018r.

dr hab. Brygida Gasztold, prof. PK